

KADŠTO

Krešimir Bagić

Francuski je pisac i slikar Pierre Dumarchais jednom zgodom kazao: “Riječi su tajanstvenije od činjenica.”¹ Dodao bih: gdjekad i važnije od njih. Dapače, ta su mala bića dugovječnija od usvojenih znanja i čudljivih spoznaja. Nikad ne možete znati koja će vas, kada i kako dodirnuti, što će vam značiti i hoće li vas označiti.

U mojemu intimnom rječniku važno mjesto zauzima riječ *kadšto*. S njom se intenzivno družim još od početka osamdesetih. Tada ju je relativno često, svakako češće nego svi koje sam poznavao i s kojima sam razgovarao, rabio profesor Stjepan Damjanović na seminarima iz Općeslavenskoga književnog jezika.² Profesor je uvijek bio maksimalno ozbiljan i koncentriran na seminarsku temu, jasan i postupan u izlaganju, odmjeren i dinamičan u posredovanju građe. Iako nije pribjegavao retoričkim lukavstvima, njegov je govor potpuno ispunjavao dvoranu. Ta je magnetičnost, uvjeren sam svih ovih godina, proistjecala iz strasti čovjeka koji voli struku, strasti koja jednostavno osvaja slušaće.

¹ Usp.: <http://www.larousse.com/en/dictionnaires/francais/mot/52767/citation>. Pregled: 3. 7. 2012.

² Pod ovim se nazivom osamdesetih godina predavao staroslavenski jezik na Odsjeku za kroatistiku našega fakulteta (op. urednika).

Stalno sam se vraćao tom prilogu *kadšto*, koji dotad kao da nisam čuo, kojemu dotad kao da nisam osvijestio postojanje niti ga upotrebljavao. Pojavljivao se neočekivano, veselio me i zbudljivao u istom trenutku. Ponedjeljkom ujutro *kadšto* bi vjerno pratio inkunabule, oblu i uglatu glagoljicu, ozbiljno se držao prije i poslije jerova i jorova, izranjao uz tekstove i deklinacije, upozoravao na razbarušene glagoljaše i zaboravljene korizmenjake. Profesor ga je izgovarao kao da pije vodu, ni da bi trepnuo. No, prilog je bio gord, svjež i netaknut, rečenici bi pribavljao ritmičnost i važnost, seminaru prizvuk svečanosti, a Profesoru auru čovjeka koji brine o riječima i zna s njima. Ako bih taj *kadšto* trebao opisati samo jednim pridjevom, to bi mogao biti jedino pridjev *baršunast*.

Kao brucš bio sam uplašen i radoznao. Na seminarima iz Općeslavenskoga naučio sam čitati stare tekstove, mogao sam deklamirati pojedine njihove ulomke, s kolegicama i kolegama još sam nekoliko godina razmjenjivao razglednice pisane glagoljicom. Međutim, danas, tridesetak godina poslije, sva su ta znanja izbljedjela ili su posve nestala. Neokrznuta je jedino ostala riječ *kadšto*. Dapače, počeo sam je učestalo upotrebljavati u svojim tekstovima i predavanjima, okruživati je riječima koje poput nje izraz čine elegantnijim, okretnijim, biranijim. Obično su to prilozima, npr. *gdjekad*, *kadgod*, *posve*, *nerijetko*, *isprva* i sl. Tako je, čini mi se, i Profesor činio. I tako sam, pomoću tih riječi, vjerujem, zadržao bliskost s Profesorom i nekad usvojenim podacima. Riječi su uistinu tajanstvenije i dugovječnije od činjenica. One pamte i ono što se otima svakom pamćenju.

Danas mi ne preostaje drugo nego pokušati racionalizirati svoju fascinaciju riječju *kadšto*. Dok je nisam opazio u rečenicama profesora Damjanovića, gotovo sam beziznimno rabio prilog *ponekad*. Taj je prilog svakodnevan, stilski neobilježen, nazočan u različitim diskurzima, prenosi samo osnovnu obavijest. Prilog *kadšto* je pak rijedak, melodičan, ostavlja ugodan dojam, prenosi dodatnu obavijest koja se podjednako može ticati teme i govornika. Okrenimo se na trenutak statistici. U korpusu *Hrvatske jezične riznice*, koji sadrži beletrističke, publicističke i novinske tekstove, *ponekad* se pojavljuje 5034 puta, a *kadšto* devet puta rjeđe, tj. 561 put.³ Pritom se većina pojava priloga *kadšto* zatječe u djelima Ante Kovačića, Augusta Šenoa, Eugena Kumičića i Viktora Cara Emina. Riječ je dakle o beletrizmu

³ <http://riznica.ihj.hr>. Pregled: 2. 11. 2011.

par excellence, o leksičkom raritetu koji nosi obilježja knjiškosti, arhaičnosti i literarnosti.

Statističkoj pridodajmo i napomenu o leksikografskom statusu dviju riječi. U *Velikom rječniku hrvatskoga jezika* Vladimira Anića, u izdanju iz 2005. g., nijedan od dva priloga nije dobio svoju natuknicu. *Ponekad* se navodi uz drugo značenje priloga *nekad(a)*: “s vremena na vrijeme, od vremena do vremena”, i to u sinonimnom nizu: “kadikad, ponekad, katkad”. *Kadšto* se u tom rječniku, koji sadrži više od 70.000 natuknica, uopće ne pojavljuje.⁴ Ni u *Rječniku* sinonima Ljiljane Šarić i Wiebke Wittschen naši prilozi nisu zavrijedili zasebne natuknice. Doduše, tamo su oba navedena kao potencijalne istoznačnice priloga *katkad(a)*. *Ponekad* je pritom druga, a *kadšto* trinaesta ponuđena inačica. Sinonimni opis tog priloga glasi ovako:

kadgod, ponekad, povremeno, nekad(a), koji put, po koji put, kadikad(a), tu i tamo, ovdje-ondje, neki put, pogdjekad(a), kojekad(a), kadšto, pokadšto, pokatkad(a), gdjegdje, od vremena do vremena, s vremena na vrijeme, od zgone do zgone, zgodimice, od prilike do prilike, od prigode do prigode, od slučaja do slučaja, prigodi(mi)ce, časomice, na mahove, u navratima, svako toliko, na valove, povremeno, ovda-onda, (~ učiti) kampanjski.⁵

Napokon, sjećanje staro tri desetljeća i prigodne fabulacije kojima je ono bilo plodno tlo pokušao sam provjeriti u knjigama i tekstovima profesora Stjepana Damjanovića. Tragajući za prilogom *kadšto*, nasumce sam iz bogate Profesorove bibliografije izdvojio predgovor i prva dva poglavlja knjige *Jezik hrvatskih glagoljaša* te tekstove *Hrvatskostaroslavenski* i *Hrvatski srednjovjekovni tekstovi*: tri pisma i tri jezika koji su zapravo pisane inačice predavanja održanih na Zagrebačkoj slavističkoj školi. K tome, pretpostavljajući da se u Damjanovićevu akademskom diskurzu možda događaju bitnije promjene kada paleoslavističku odoru zamijeni odorom tumača slavonske jezične i književne baštine, pročitao sam i tri poglavlja iz knjige *Slavonske teme: Stjepan Ivšić u Strizivojni 1906. i 1912. godine, Bilješke o govoru i imenu sela Strizivojna* te *Prihvatite se ravnice!*.

Iako je odabrani uzorak opusa premalen, iako sam nedvojbeno bio pristran te uvidi do kojih sam prispio ne mogu imati snagu zaključaka, s radošću konstatiram da Stjepan Damjanović i u stručnim tekstovima raz-

⁴ Usp.: V. Anić. 2005. *Veliki rječnik hrvatskoga jezika* (posebno izdanje). Zagreb: Novi Liber.

⁵ Usp.: Lj. Šarić – W. Wittschen. 2008. *Rječnik sinonima hrvatskoga jezika*. Zagreb: Jesenski i Turk.

mjerno često rabi prilog *kadšto*, i to znatno češće od njegova neafektivnog parnjaka *ponekad*. Tako se u *Jeziku hrvatskih glagoljaša* (JHG) autor već na prvoj stranici nada da će ta knjiga “kadšto biti od pomoći” istraživačima povijesti hrvatskoga jezika da bi potom naglasio da će se u raspravama “kadšto manje kadšto više”⁶ doticati i liturgijskoga korpusa tekstova. Taj se prilog u Damjanovićevim paleoslavističkim raspravama, među inim, javlja u sljedećim konstrukcijama i mikrokontekstima:

- Kadšto se naime ilirizmu pripisuje [...] (JHG 9)
- [...] sloboda [...] /je/ kadšto tako velika [...] (JHG 14)
- Hrvatski paleoslavisti kadšto upotrebljavaju termin *redakcija*, kadšto termin *hrvatski tip staroslavenskoga jezika* [...] (JHG 15)
- [...] /nazivi/ koji kadšto pokrivaju isti sadržaj [...] (JHG 16)
- [...] kadšto s većim, a kadšto s manjim uspjehom [...] (JHG 19)
- [...] *Kločev glagoljaš* (XI. st.) kadšto se povezuje s hrvatskim prostorima [...] (HST 3)
- [...] glagoljica i ćirilica kadšto /su/ jedna drugoj posuđivale imena [...] (HST 5)
- [...] kadšto se ispred slova *l* i *n* stavlja jat ili apostrof, a kadšto se, pod utjecajem talijanske grafije stavlja slovo *g* [...] (HST 6)
- [...] u latinskim [...] djelima nalazimo kadšto hrvatske toponime i termine [...] (HST 6)
- [...] i u pravnim tekstovima kadšto, napose u uvodnim i završnim formulama, dolazi hrvatskostaroslavenski kao dio posvećene tradicije... (HST 7)
- No kadšto čitamo i drukčija određenja [...] (HS, 1)
- [...] kadšto ne uočavamo odnose među njima [...] (HS 3)
- [...] pisci se kadšto služe prepoznatljivim izrazima iz liturgijskih glagoljičnih knjiga [...] (HS 6)
- [...] hrvatski glagoljaš kadšto namjerno čita i iako je u tekstu grafem jat [...] (HS 6)
- itd.

Vidljivo je da Stjepan Damjanović u različite rečenične i frazeološke strukture umeće prilog *kadšto*. On je razlikovni znak njegova akademskog diskurza, njegov stilem, točka u kojoj se susreću znanstvenik koji teži objektivnosti, pisac koji brine o preciznosti, stilist koji uvijek traži najprikladniju

⁶ JHG 5.

nijansu izraza. Sklon sam vjerovati da je prilog *kadšto* u Damjanovićevu (inače uzoritu) akademskom diskurzu jedno od onih tajnih mjesta na kojima istraživač postaje čovjek s osjećajima, nagnućima i potrebama. Kao da u toj riječi pulsira njegov istraživački nerv.

Posebna su priča tekstovi *Slavonskih tema* (ST). U njima nam se umjesto mirnog, odmjerenog i pomnog istraživača obraća slavonski patriot koji pribjegava mistificiranju slavonske (upravo šokačke) prošlosti, dijalektološkom opisu govora rodne Strizivojne, prigodnim analizama djela poznatih i nepoznatih pisaca, rekonstruiranju vlastitih etničkih i duhovnih korijena i sl. Stilska su obilježja tih tekstova izrazita afektivnost, emfatičnost, povremena metaforičnost, poraba sentencioznih rečenica koje sažimaju kakvo opće iskustvo i približavanje usmenoj frazeologiji. Damjanović, primjerice, Stjepana Ivšića predstavlja kao “Slavonca iz Orahovice”, ističe da ga je uvijek resila “uspravnost i ljudska čestitost” te da je najmanje u dva navrata hodao po njegovu rodnom selu.⁷ Kada govori o Kozarcima, poseže za četvordijelnom gradacijskom ambijentacijom: “Prezimenjaci, rođaci, Vinkovčani, Šokci Josip i Ivan Kozarac”⁸, podcrtava da nijedan od njih dvojice nije “kraj prirode prolazio kao ‘kraj turskog groblja’”⁹, Ivana oslovljava *komšijski* – Iva, ustvrđuje da u njegovim djelima “nema ružnih žena”¹⁰, ali muškarci da su mu “gnjili mlitavci, kukavci, nikakvi”, “njihove pobune su od slame”¹¹, postupke Đuke Begovića interpretacijski motivira idejom da on “osjeća da se bliži kraj šokačkoj Slavoniji”¹² i sl. Čini mi se da se u člancima *Slavonskih tema* prilog *kadšto* pojavljuje rjeđe nego drugdje. Kada se i pojavi, slabije je primjetan, jer u prvom su planu ekspresivni elementi angažiranog, otvorenog i nerijetko slikovitog govora Šokca i zagovaratelja Šokadije Stjepana Damjanovića. No to je već druga tema i drugi Stjepan Damjanović.

Vraćam se, dakle, na koncu – na početak. *Kadšto* je jedna od onih riječi u kojoj možemo izgraditi ili sačuvati čitav svijet. U mom slučaju ona upućuje na Stjepana Damjanovića i njegove seminare. Doživljavam je kao radosnu piruetu na malom prostoru, kao dribling na centru igrališta kojemu

⁷ ST 103–104.

⁸ ST 169.

⁹ ST 177.

¹⁰ ST 177.

¹¹ ST 178.

¹² ST 180.

je jedina svrha slaviti igru. Ta je riječ označila i mene i, dao bih se kladiti, Stjepana Damjanovića.

Ponekad doista treba kazati – *kadšto*.

IZVORI

HS = Damjanović, S. *Hrvatskostaroslavenski*. www.hrvatskiplus.org/prilozi/dokumenti/anagramDamjanovic_Hrvatskostaroslavenski.pdf (3. 7. 2012.)

HST = Damjanović, S. *Hrvatski srednjovjekovni tekstovi: tri pisma i tri jezika*. http://www.hrvatskiplus.org/prilozi/dokumenti/anagram/Damjanovic_Hrvatski.pdf (3. 7. 2012.)

JHG = Damjanović, S. (2008) *Jezik hrvatskih glagoljaša*. Matica hrvatska. Zagreb

ST = Damjanović, S. (2006) *Slavonske teme*. Pergamena. Zagreb